

Toimittaja Risto Jussila. Puh. 040 5119526, sähköposti risto.s.jussila@gmail.com.
Historian Ystävien Liiton kotisivut <http://www.historianyst.fi>. Vammalan Kirjapaino Oy.

Kevätmatkalle PORTUGALIIN

■ Historian ystävien kevätkätkä suuntautuu tällä kertaa Euroopan lounaisnurkan Portugaliin. Laulusta tunnetua Portugalin huhtikuuta ei kuitenkaan nähdä, sillä matka toteutuu toukokuussa. Tällä kertaa matkalla ollaankin kuusi päivää.

Matka alkaa lauantaina 7. toukokuuta 300 000 asukkaan Portosta. Kentällä odottaa suomenkielinen opas **Erkki Gerowoi**. Heti ensimmäisenä päivänä ohjelmassa on kiertoaajeluja ja tutustumista paikallisiin nähtävyyksiin. Näillä näkymin ohjelmaan sisältyy myös risteily Douro-joella. Luonnollisesti matkailaiset pääsevät maistelemaan kuuluisaa portviiniä.

Portosta tehdään kahtena päivänä retki. Sunnuntaina tutustumiskohteina ovat Guimares ja Braga. Maanantaina matkakohteena on pohjoisempaan sijaitseva hurmaava Viano do Castelon kaupunki. Kummallakin retkellä riittää katsottavaa.

Tiistaina matka jatkuu Coimbraan ja Batalhaan. Coimbra suorastaa henki

historiaa ja sivistystä. 1200-luvulta peräisin olevan yliopiston kirjasto on huikea. Se kuuluu Unescon maailmanperintökohteisiin. Samalle listalle kuuluu myös Batalhan myöhäisgoottilainen luostari. Retkueemme yöpyy Batalhassa.

Keskiviikkona ohjelmassa on siirtyminen pääkaupunki Lissaboniin. Paikallisella kielellä kaupungin nimi on Lisboa. Päivän aikana tutuiksi tulevat Lissabonin monet nähtävyydet. Illallinen nautitaan fado-ravintolassa. Fado on kaihoisaa laulua ja soittoa. Monet suomalaiset ovat ihastuneet siihen.

Torstaina on omaehtoista ohjelmaa. Iltapäivällä siirrytäänkin jo lentokentälle.

Matkan alustava hinta on 1 370 euroa hengeltä. Tarkempi ohjelma on luettava liiton verkkosivuilta.

Vuoden kotimainen matka suuntautuu Harjalvaltaan **Emil Cedercreutzin** upeaan museoon. Tämän kuvanveistäjän töitä voi ihaila ennalta myös Tieteiden talossa, jossa liittommeikin pitää majaansa. Matka tehdään poikkeuksellisesti sunnuntaina 18. syyskuuta. Paluumatkalla ilmeisesti poiketaan Huittisten museossa ja tutustutaan etenkin **Risto Rytin** kokoelmaan.

Täyttä asiaa historiapäivillä

■ Suomalaisten historiapäivien ohjelma täytti jälleen kerran odotukset. Tärjontaa oli joka lähtöön, ja kuten aina ennenkin, ongelmana oli valinnan vaikeus.

Mukava yllätys oli nähdä ainutlaatuisia lyhytfilmejä Urho Kekkosen presidenttikausilta. Niitä esittivät Urho Kekkosen arkiston hauskat herrat **Pekka Lähteenkorva** ja **Janne Ridanpää**.

Erityinen raati oli valinnut parhaat palat useista kymmenistä elokuvista. Mielenkiintoisin oli epäilemättä neuvostoliittolaisten tekemä filmi **Leonid Brežnevin** Suomen-vierailusta 1960-luvun alussa. Yleisön reaktiot vaihtelivat naurunpyskähdyksistä myötäähäpeään.

On suuri kulttuuriteko, että filmit ovat säilyneet hyvässä tallessa.

Historiapäivät avasi tällä kertaa kansanedustaja **Erkki Tuomioja**. Pitkähkössä puheenvuorossaan hän harmitteli jälleen, että elämme historiatonta aikaa. Kyse ei ole siitä, että ihmiset eivät tiedä juuri mitään historian tapahtumista. Tuomiojaa voi tulkita niin, että suomalaiset eivät juuri enää tiedä, mistä ovat kotoisin ja mihin ovat menossa..

Kustaa II Aadolf kiehtoo yhä

■ Taannoin ei historioitsijoille pölyttäneempää kohdetta ollutkaan kuin Ruotsin suurvalta-aika hakkapeliittoineen. Nyt kiinnostus on virinnyt uudelleen. Lahden historiapäivillä prof. **Petri Karosen** ja dos. **Mirkka Lappalaisen** "aamun avaus" teemalla **Kustaa II Aadolf** täytti Metsähallin. Toki valtaosa yleisöstä oli lukenut Välskärin kertomukset ...

Modernit tutkijat ovat usein vähätelleet uskonnon merkitystä Kustaalle ja hänen aikalaisilleen. Lappalaisen mukaan kuningas uskoi aidosti asiaansa, mutta **Axel Oxenstjerner**n muistioissa painottuivat valtopolitiikka ja talous. Toisaalta 1600-luvun ihminen uskoi

myös enteisiin. Karonenkin tunnusti kirkon merkityksen kansaan vaikuttamisessa.

Puolan roolia Ruotsin ulkopoliitikassa on Karosen mukaan vähätelty anakronistisesti. "Pohjolan leijonan" hallitsijakauden alussa Puola oli kuitenkin suurvalta, jonka ratsuväen pelättiin jyräävän Baltian ja Suomen kautta vallankaappari **Kaarle IX:n** pojan hallituksen. Venäjän suunnalla uskottiin Stolbovan rauhan 1617 jälkeen päästyn pysyvään ratkaisuun, joten Suomi jäi syrjäkulmaksi.

Topeliaaninen kuva siitä, miten Kustaa arvosti suomalaisia, on tietenkin

kaunisteltu. Helsingin näyttävillä maapäivillä tasan 400 vuotta sitten kannustettiin sotaponnisteluihin, kun taas sata vuotta sitten, 1916, niiden muistolla lietsottiin kansallishenkeä – aikalaiset yllätän itsenäistymisen aattona.

Pysyvimmän jäljen Kustaa jätti uudistamalla hallinnon. Hovioikeudet toimivat edelleen ja läänitkin kestivät 2000-luvulle – ehkä elpyen aluehallinnon muutoksessa? Uudistuksiin pakotti sodan paine. Paineita on nykyisinkin.

– JYRKI VESIKANSA

Länsimaisen yhteiskunnan juurilla on Vuoden historiateos

■ Professori **Jukka Korpelan** teos Länsimaisen yhteiskunnan juurilla – Jumalan laista oikeusvaltion syntyyn (Gaudemus) on vuoden 2015 historiateos. Historian Ystävien Liitto julkisti tämän tunnustuksen totuttuun tapaan Suomalaisilla historiapäivillä helmikuun alussa Lahdessa.

Palkintolautakunta muistuttaa, että elämme globaalissa maailmassa, jossa vertailu ja vaikutteiden leviäminen ovat keskiössä. Puhutaan rajoja ylittävistä historiasta ja verkostoista. Korpelan teos kaikessa laajuudessaan on esimerkki tästä.

Korpela pohdiskelee, miksi oikeusvaltio on meille itsestäänselvyys, mutta ei toteudu pääosassa maailman yhteiskunnista. Hänen ydinkysymyksenään on, miten, missä ja milloin länsimaisen ajatteen periaatteet syntyivät ja erosivat aiemmasta "itäisestä" mallista.

– Professori Jukka Korpelan globaali ote historiaan on tuottanut erinomaisen tuloksen. Teoksen uudet tarkastelutavat, laaja alueellinen ja aikaperspektiivi nostavat teoksen vuoden 2015 historiateokseksi, kiittelee palkintolautakunta.

Vanhaan tapaan lautakunta antoi kunniamaininnan neljälle teoksella. Professori **Martti Häikiön** teos Tiedon metropolis – Tutkimus, opetus ja tiedon-

välitys Helsingin historiassa 1945–2010 (SKS) valaisee maamme pääkaupungissa tapahtunutta tietokulttuurin kehitystä. Teosta luonnehditaan mahtavaksi tietoteokseksi.

Komea on myös tietokirjailija, filosofian maisteri **Marjo T. Nurminen** teos Maailma piirtyi kartalle – Tuhat vuotta eurooppalaisen maailmankartan historiaa (John Nurminen säätii). Kirja tarjoaa sekä tiedollisia että esteettisiä elämyksiä. Palkintolautakunnan mielestä se toimii erinomaisen käsikirjana karttojen harrastajille, historiantutkijoille ja laajemminkin suomalaiselle yleisölle.

Suurlähettiläs **René Nybergin** etsii teoksessaan Viimeinen juna Moskovaan (Siltala) äitinsä juutalaisen suvun juuria Venäjältä, Baltiasta ja Saksasta ja kuvaa juutalaisten kovia koettelemuksia näissä maissa ja Suomessa. Palkintolautakunta korostaa, että Viimeinen juna Moskovaan vahvistaa käsitystämme siitä, että holokausti on osa kaikkien eurooppalaisten yhteistä identiteettiä.

Professori **Touko Perkon** teos Mies, liekki ja unelma – Nobelisti **A. I. Virtasen** elämäntyö (Otava) on kokonaisvaltainen elämäkertä, jossa luodaan kuva siitä, miten ja missä ympäristössä Virtasesta kehittyi huippututkija. Virtasen menestykseksi koitui, että biokemia oli

uusi ala Suomessa ja että hän nuorella iällä sai Valion panostamaan hänen tutkimuslaitokseensa. Vähemmin tunnettu asia lienee Virtasen menestys ulkomaila sekä hänen vetovoimansa houkutellessa nuoria ulkomaisia tutkijoita Suomeen.

Palkintolautakuntaan kuuluivat puheenjohtajana professori **Marjatta Hietala** sekä jäsenenä professori **Sirkka Ahonen**, lehtori **Markku Liuskari** ja filosofian maisteri **Veikko Löyttyniemi**.

men hautausmaalla. Vierailukohteena oli myös Mannerheimin hautausmaahan. Silloin Kokon poika – joka kaiketi ei ollut sil-

loin vielä edes koulussa – muisti sukulouana ja päätteli. – Onkos tämä sen ravintolanpitäjän hautausmaahan?

Lahden kesäseminaari pitää taun

■ Lahden kansanopiston ja Historian Ystävien Liiton järjestämä perinteinen kesäseminaari jää tänä vuonna järjestämättä. Kautta vuosien Liiton osuus järjestelyissä on tosin ollut jokseenkin olematon. Seminaari onkin ollut opiston rehtorina pitkään toimineen **Ville Marjomäen** luomus. Hänen kumppaninaan on ollut professori **Ilkka Nummela**.

Marjomäki on siirtynyt eläkkeelle, ja tunnetusti eläkeläisille ei riitä aikaa juu-

ri mihinkään. Ville järjesti seminaareja yli 20 vuoden ajan. Se on jo melkoinen saavutus, joten aikansa kutakin. Liitto antaakin Villelle nöyrimmät kiitokset tästä pyyteettömästä työstä.

Puolen vuoden aika seuraavan seminaarin järjestämiseen olisi ollut aivan liian lyhyt, varsinkin kun vielä ei ole löytynyt edes innokasta uutta järjestäjää. Toivottavasti semmoinen löytyy pikapuoliin.

Klinge: Juhani Suomi solvaa Mannerheimia

■ Emeritusprofessori **Matti Klinge** käytti yllättävän kovaa kieltä käsitellessään Suomalaisilla historiapäivillä **Mannerheim**-myyttiä. Hän nimittäin syytti professori **Juhani Suomea** Mannerheimin solvaamisesta.

Klinge kertoi vastikään lukeneensa vuoden 1944 elo–syyskuun tapahtumista sekä **Stig Jägerskiöldin** mittavasta Mannerheim-elämäkerrasta ja muutama vuosi sitten ilmestyneestä Suomen Mannerheim-kirjasta. Hän oli 100-prosenttisesti Jägerskiöldin tulkintojen takana.

Suomi arvostelee kirjassaan Mannerheimia vitkuttelusta noina tärkeinä viikkoina. Klingen mielestä Suomen olisi pitänyt ymmärtää vanhan miehen yksinäisyyttä ja kuolemanpelkoa. Hänen näkemyksensä mukaan Mannerheim-ajateli, että antaa ajan tehdä tehtävänsä.

Klinge pitää myös viisasteluna muistuttaa, ettei Mannerheimilla ollut suoritettuna yleisesikuntaupseerin kurssia. Hän muistutti, että jo paljon aiemmin Mannerheim oli ensimmäisen maailmansodan aikana toiminut vastuullisissa tehtävissä johtamassa suuria joukkoja.

Klingen näkemystä voi kummastella historiantutkimuksen kannalta. Kärjistettynä sen mukaisesti tutkija ei saisi kertoa havaintoiaan, että joku – tässä tapauksessa Mannerheim – oli vitkuttellut päätöksenteossa. Sen sijaan hänen pitäisi korostaa asian inhimillisiä puolia. Toki nämä inhimilliset puolet saattavat selittää tapahtunutta.

Professori **Markku Jokisipilä** kertasi, miksi Mannerheim edelleen kiehtoo ihmisiä. Ensinnäkin Mannerheim oli suomalainen, jolla oli suuri vaikutusvalta sekä Euroopassa että muuallakin maailmassa. Hän eli myös ainutlaatuisen elämän ja hänellä oli kansallissankarin ja suomalaisuuden ikonin asema. Hän oli aristokraatti ja sitä ympäröi "mystinen hämärä". Mannerheimia voidaan pitää myös Suomesta puuttuvana kuninkaalisenä.

Mannerheimilla oli Jokisipilän mielestä symbolinen merkitys; hän muuttui yksilöä suuremmaksi. Nykyisin Mannerheimia on käsitelty myös muulla tavoin. Häntä on käytetty keppihevosenä histo-

Matti Klingen mielestä Juhani Suomi solvaa Mannerheimia

rian ryöstöviljelyssä ja häntä on myös pilkattu.

Jokisipilän ajatuksissa on, että hänen voisi vielä kirjoittaa kirjan Mannerheimista. Lähivuosina se ei kuitenkaan toteudu.

Suomen Pankin pääjohtaja **Erkki Liikanen** käsiteli Mannerheimia omien kokemustensa pohjalta. 1960-luvun puolivälissä näkemys Mannerheimista jakoi syvästi hänen kotikaupunkinsa Mikkelin kaupunginvaltuustoa. Vasemmisto ei halunnut sijoittaa Mannerheimin patsasta kaupungin parhaalle paikalle torille. Sen sijaan se sijoitettiin Suur-Savon aukiolle puolen kilometrin päähän. Nykyään se on torilla.

Liikanen oli koululaisena ihmetellyt tätä. Miksi sisällissodan haavat olivat niin pitkään auki ja miksi yhtenä symbolisena esimerkkinä Mannerheimin patsaan sijoituspaikka oli niin vaikea kysymys niin pitkään Mikkelissä?

Liikanen oli Suomen Punaisen ristin puheenjohtajana kahdeksan vuotta. Järjestön arkistoaineistoon tutustumalla hänelle alkoi vähitellen selvitä kouluai-

kainen ihmettely. Ratkaiseva hahmo oli Mikkelin valtuustossa toiminut **Maire Haapasalo**. Haapasalon isä **Kaarlo Virta** toimi Aitolahden työväenyhdistyksen sihteerinä, mutta hän ei sisällissodassa osallistunut aseelliseen toimintaan. Siltä hänen kohtalonaan oli joutua Tammissaaren vankileirille. Hänelle langetettiin kahdeksan vuoden kuritushuonevankeus ja sen jälkeen kahdentoista vuoden kansalaisluottamuksen menetys. Virta tosin armahdettiin vuonna 1920.

Liikanen antoi ymmärtää, että tämä Haapasalon kokema kohtuuton epäoikeudenmukaisuus oli taustalla patsaskiistaan. Haapasalo elää nykyisin Tampereella ja täyttää tänä vuonna 100 vuotta.

Tilaisuudessa ilmeni myös, että Klinge ei hyväksy käsitteen sisällissota käyttöä vuoden 1918 sodan yhteydessä. Kun mukana oli niin saksalaisia kuin venäläisiäkin hänen mielestään kyse on yhdestä maailmansotaan liittyvästä sodasta.

– RISTO JUSSILA

Oliko Suojelupoliisin päällikkö KGB:n agentti?

■ Oliko Suojelupoliisin (Supon) päällikkönä 1970-luvulla toiminut **Arvo Pentti** neuvostotiedustelu KGB:n agentti? Britanniaan loikanneen KGB:n arkistovirkailijan **Vasili Mitrohinin** aineiston perusteella näyttää ilmeiseltä, että ainakin jonkinlainen suhde oli olemassa Pentin ja KGB:n välillä. Pentin peitenimi oli ”Mauri”.

Professori **Kimmo Rentola** esitti tapausten lyhyesti käsitellessään suomalaisilla historiapäivillä tiedustelua kylmän sodan kaudella. Tapaus tuli esiin jo toissa syksynä, mutta se ei herättänyt julkisuudessa mitään suuria intohimoja.

Mitrohin oli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen loikannut Britanniaan. Hänellä oli mukanaan paperiliuskoja tuhansista agenteista. Hän oli kertonut saaneensa tarpeekseen neuvostojärjestelmästä Tšekkoslovakiassa miehityksen jälkeen. Siksi hän oli ryhtynyt tekemään järjestelmällisesti muistiinpanoja.

Tapauksen tekee arkaluontoiseksi se, että Pentin merkittiin saaneen palkkioksi 150 000 markkaa. Se oli tuolloin vuonna 1973 suuri raha. Rentola on varma, ettei Pentti ottanut rahaa omaan käyttöön. Sen sijaan hän saattoi suunnata sen keskustaa lähellä olevalle Maaseudun yhteisvaliokunnan säätiölle.

Rentola ei usko myöskään, että Pentti olisi tehnyt mitään semmoista, josta hän olisi voinut joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen. Hän ilmeisesti antoi joitain lupauksia yya-sopimuksen hengessä.

Filosofian tohtori **Aleksi Mainio** kiisti omassa esityksessään väitteet, ettei Suomessa olisi maailmasotien välillä esiintynyt mitään terrorismia. Hän päätyi tuoreessa väitöskirjassaan siihen, että Venäjän vastavallankumoukselliset emigrantit pitivät Suomea asemapaikkanaan. Yleisesikunnan tiedustelu ja etsivä keskuspoliisi sulkivat silmäänsä näiltä toimilta. Emigrantit saivat aikaan itänaapurin puolella räjähdyksiä ja muita tihutöitä.

Vuonna 1927 suomalaiset jopa varusivat terroristeja käsiasein ja pommein. Asialla oli yleisesikunnan tiedustelu. 1930-luvulla puhuttiin jopa **Josif Stalinin** murhaamisesta.

Tietokirjailija, rikoskomisario ja ”harrastelijatutkija” **Mikko Porvali** esiteli jatkosodan aikaista vakoojakoulua.

Kimmo Rentola on kylmän sodan ajan tiedustelun asiantuntija

Suomalaiset värväsivät varsinkin sotavangeista vakoojia ottamaan selvää monista asioista. Opettajina oli sittemmin monista muista yhteyksistä tunnetuksi tulleita suomalaisia.

Toiminta oli erittäin salaista; olihan se kansainvälisten sopimusten vastustakin. Vakooilijoita pudotettiin laskuvarjoilla Neuvostoliiton puolelle. Kullakin oli uusi henkilöys, väärennetyjä asiakirjoja ja mahdollisimman todentuntuinen peitetarina. Suomalaiset tiesivät hyvin, etteivät kaikki palaa. Saattoi myös olla, ettei kukaan palannut.

Alkoholi puhuttaa

Suomalaista alkoholikulttuuria ruodittiin toisessa ryhmässä. Professori **Kustaa H. J. Vilkuna** kertoi katsauksessaan, että suomalaisten alkoholinkäyttöä on kummasteltu kautta vuosisatojen. Suomalainen alkoholikulttuuri oli sama kuin suomalainen viinapää.

Vilkunan mielestä ei voi kuitenkaan puhua suomalaisesta alkoholikulttuurista. Kyse on ennemminkin suomalaisista alkoholikulttuureista.

Erikoistutkija **Pia Mäkelä** esitteli käyriä ja pölkystöjä suomalaisten alkoholikäytöstä. Ilmeni näkyvästi, että neljän vuosikymmenen aikana alkoholinkäyttö on lisääntynyt selvästi, jopa moninkerrottavanaan. On nimittäin havaittu, että 2000-luvulla nuorten alkoholinkäyttö on ollut jatkuvasti laskussa.

Professori **Martti Häikiö** esitti tuttuun tapaansonnekkiaan puheenvuoron. Esitys kuulosti raittiutta korostavalta puheelta. Hän hämmästeli, että vain liikennettä säännellään monilla eri tavoilla, ja siinä ollaan saatu hyviä tuloksia. Kuitenkaan alkoholikuolemien vähentämiseksi ei tehdä tarpeeksi. Hän muistutti, että liikenteessä kuolee vuosittain noin 250 ihmistä. Alkoholikuolemia lasketaan kuitenkin olevan 1 800 vuodessa.

Häikiön mielestä alkoholin saattavuutta rajoittamalla voidaan vähentää käyttöä ja hillitä haittoja. Hän tyrmäsi näkemykset, että rajoitukset olisivat vapauden loukkaamista.

– Kaikki alkoholijuomat ovat samaa etyylialkoholia, hän muistutti.

– RISTO JUSSILA